

- Compton, W.C. (1992), "Are positive illusions necessary for self-esteem: a research note", *Person. Individ. Dif.*, Vol. 13 (12), P. 1343-1344.
- Lane, T.J. & Flanagan, O. (2013), *Neuroexistentialism, eudaimonics, and positive illusions. Mind and Society: Cognitive Science Meets the Philosophy of the Social Sciences*. Springer Publishers.
- Taylor, S.E. & Brown, J.D. (1988), "Illusion and well-being: A social psychological perspective on mental health", *Psychological Bulletin*, Vol. 103 (2), P. 193-210.

УДК 159.9.078

DOI: 10.15421/102508

С. О. Мирошніченко

Луганський національний університет ім. Тараса Шевченка

Myroshnichenkosergey@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ ПРАКТИЧНИМИ ПСИХОЛОГАМИ ЖИТТЄВИХ СИТУАЦІЙ ЯК СКЛАДНИХ

Анотація. У статті проаналізовано поняття складних та важких життєвих ситуацій, реакції особистості в контексті поведінкової активності. Порівняно теоретичну інформацію з практичними дослідженнями в галузі впливу напруженості на когнітивну та поведінкову сферу особистості. Прослідковано взаємозв'язок складних життєвих ситуацій із професійним мисленням, вольовою активністю та саморегуляцією. Поняття складної життєвої ситуації розглянуто з точки зору вирішення завдань пізнавальної активності як умови прояву стресостійкості. Описано варіанти подолання складних ситуацій з точки зору зміни комфортного стилю поведінки. Спираючись на проаналізовану літературу, висунуто поняття складної життєвої ситуації та наведено приклади використання методів експертної оцінки та Хи-квадрата для дослідження складних життєвих ситуацій.

Ключові слова: складна життєва ситуація, важка життєва ситуація, механізм захисту, опанувальна поведінка, стресостійкість.

Аннотация. Статья раскрывает сущность понятия «сложная жизненная ситуация». Описаны стили поведения с точки зрения структуры личности. Рассмотрено понятие саморегуляции, которое включает умение планировать, моделировать условия, оценивать условия и факторы. Приведены различия сложной и тяжелой жизненной ситуации с точки зрения оценки субъекта. Перечислены часто упоминаемые типы ситуаций, которые ассоциируются со сложными. Также описан процесс возникновения сложной жизненной ситуации посредством восприятия практическим психологом актуальной для него действительности.

Ключевые слова: сложная жизненная ситуация, тяжелая жизненная ситуация, механизм защиты, совладающее поведение, стрессоустойчивость.

Постановка проблеми. У сучасній науковій літературі активно розглядають різні феномени особистості в умовах життєвих ситуацій, але при цьому не існує однозначного визначення того, як респондент ставиться до ситуації (як до складної чи важкої, або простої чи легкої), і це не конкретизується в багатьох дослідженнях. Життєва ситуація є фактором прояву особистості людини, а кожна скрутна ситуація у вигляді критичної або кризової може сприйматися як проста для вирішення або неможлива.

Саме в ній людина приймає життєві рішення, базуючись на особистому сприйнятті. І саме тому існує багато точок зору відносно поняття «складна життєва ситуація».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання складної життєвої ситуації розглянуто в контексті важкої життєвої ситуації (Л.І. Анциферова, Л.Ф. Бурлачук, Є.Є. Данілова, Г.В. Залевський, Р. Лазарус), критичної ситуації (Ф.Є. Василюк, Н.В. Гришина), екстремальної ситуації (К. Муздибаєв, Т.Л. Крюкова), скрутних обставин (Т.М. Титаренко), напружених ситуацій (М.І. Дьяченко), життєвих колізій (Н.В. Сохань), ситуації реагування тривожного ряду (Ф. Б. Березін), як сприймання об'єктивних подій та суб'єктивної інтерпретації (І.В. Михайлова).

Мета статті – теоретично дослідити й розділити поняття складної і важкої життєвої ситуації та практично виділити актуальні типи складних життєвих ситуацій, з якими стикаються практичні психологи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Професійне мислення практичного психолога має специфічне визначення, тому що професійні ситуації відображають різні види складних життєвих обставин (як особистих так і оточуючих) (Vaulyna 2004). Саме тому важливо розглядати прийняття рішень щодо виходу зі складних життєвих ситуацій в контексті відносин між психологом та його актуальною дійсністю. Виходячи з того, що реакція практичного психолога на ситуацію має особистісний характер, можна розглядати такі механізми поведінки: захист, опанування, світосприйняття.

Трактування складної життєвої ситуації у психологічній літературі частіше зводиться до визначення її як якісно зумовленого внутрішніми та зовнішніми факторами фрагмента дійсності, що на суб'єктивному рівні сприймається як психологічні труднощі (Lybuna, 2008).

Складність життєвої ситуації може перебувати в контексті напруженої ситуації. Остання відображає ускладнення умов дійсності, яке набуло для особистості та колективу особливої вагомості. В науковій літературі виділяють вісім видів напружених ситуацій: швидка або швидкоплинна; тривала; з елементами невизначеності; необхідності екстрених дій; несподіваності та дефіциту часу; надходження хибної інформації; домінантного стану; критична (Dyachenko, 1985). Саме тут вплив напруженої ситуації на діяльність та поведінку залежить від індивідуальних особливостей, мотивів поведінки, досвіду, знань, навичок, умінь, властивостей нервової системи та емоційно-вольової стійкості.

Реакція особистості відображається в її структурних компонентах: когнітивному, емоційному та поведінковому. Когнітивний компонент використовує оцінки та уявлення суб'єкта про якість життя, безпеки, справедливості, про стан свого здоров'я та наявність підтримки від навколишнього середовища. Емоційний компонент відображає суб'єктивну активність у прояві особистості на соціальному рівні. Поведінкова сфера є комплексом стратегій поведінки, що базуються на особистісному життєвому досвіді (Parfenova, 2009). Тут варто зазначити, що складна життєва ситуація характеризується як ситуація впливу зовнішніх змін, що порушують

діяльність людини, її стосунки з іншими, звичний спосіб життя. В результаті виникає проблема, яку людина намагається вирішити за допомогою вироблених стилів поведінки, які приводять до зміни ситуації. У таких випадках з'являються стратегії поведінки у складних ситуаціях, які визначають усвідомлено обраний відповідно до домінуючих життєвих цілей спосіб виходу із ситуацій за допомогою прийняття рішень (Stacenko, 2012). Проведені в наукових колах експерименти показали, що невисокий рівень напруженості в ситуаціях поліпшує сприйняття, активне реагування, які стимулюються потребою-мотиваційними та волевими характеристиками особистості. Напружена ситуація впливає на когнітивну сферу у вигляді підвищення концентрації уваги на одному елементі на шкоду іншим. Поведінкова сфера набуває вигляду виконавчих дій в напружених ситуаціях і залежить від рівня мотивації та волевих зусиль. Саме тут виникають труднощі у прояві фізичних якостей та перешкоди, які заважають мисленнєвим процесам. У цьому випадку головну роль серед волевих зусиль відіграють мотивація, установка, самосвідомість та емоційне збудження. М.І. Дьяченко вказує на те, що ефективність волевих зусиль безпосередньо залежить від рівня професійної майстерності в діяльності (Dyachenko, 1985). Базуючись на цьому, можна сказати, що професійне мислення містить характеристики особистості, які впливають на рівень стійкості в напружених ситуаціях, що є важливим показником саморегуляції. Остання характеризується індивідуально-особистісними проявами у вигляді планування, моделювання умов, програмування дій, оцінювання та корекції результатів та суб'єктивно-особистісними властивостями у вигляді самостійності, надійності, лабільності (Panyuk, 1999).

Життєва ситуація може набувати вигляду важкої, головним показником якої є порушення рівноваги, неузгодженості у структурі особистих елементів (завдання, мети, умови реалізації мети стосовно можливостей суб'єкта) (Danylova, 1990). Саме в таких ситуаціях суб'єкт не може подолати скрутні обставини, тому що не використовує власні особистісні характеристики через сталість механізмів захисту.

На відміну від важких, серед складних у науковій літературі виділяють: ситуації з проблемами стосунків та міжособистісних взаємин; ситуації загострення проблем власного особистісного розвитку; ситуації пов'язані з актуальною діяльністю та виконанням обов'язків; ситуації, в яких є загроза й ризики для здоров'я та життя людини; пов'язані з проблемами соціальної адаптації (Syvograkova, 2010).

Психологічна проблема особистості може бути породжена складною життєвою ситуацією і тим самим виконувати системоутворювальну функцію. Ситуації такого типу проявляються як головний мотив діяльності практичного психолога. Їх можна трактувати як стан невизначеності у процесі життєдіяльності особистості між її намірами, уявленнями, мотивами та цілями поведінки й об'єктивними та суб'єктивними умовами реалізації; як протиріччя між очікуваними та реальними результатами дій (Panyuk, 1999).

Психологічні проблеми з'являються через неспроможність подолати сталі схеми поведінки, які ще більше посилюються через стрес. Він може постійно виникати й мати як позитивне забарвлення у вигляді вдячності, так і негативне – жагу до помсти. Вихід із складної життєвої ситуації шукається за допомогою реакції на стресор у вигляді прийняття рішення боротись, опиратись, поступитись або покоритись. Так, у контакті з людьми стресором може бути зіткнення інтересів, в результаті чого і з'являється необхідність вибору – опиратися або терпіти (Sele, 1982). Основний механізм боротьби зі стресом у складних життєвих ситуаціях – це самопізнання, в якому головну роль відіграє рефлексія. Як зазначає Г. Сельє, позитивним показником виходу зі стресової ситуації є відчуття дружби, вдячності, добродійності та любові, негативним – ненависть, фрустрація та жага до помсти.

Явище складності життєвої ситуації можна розглядати як вирішення завдання пізнавальної активності людини в контексті діяльності, спрямованої на побудову сприятливого образу зовнішнього об'єкта. Саме тут в особистості може виникнути самооцінювальний конфлікт між потребами, які спрямовані на діяльність із внутрішніх спонукань та зовнішніх вимог з боку зовнішньої ситуації. Спираючись на те, що особистісні потенційні можливості і межі ситуації та можливості виходу з неї постійно змінюються, зумовлюється процес перетворення життєвої ситуації на складну, тому що в людини виникає конфлікт між переживаннями «зможу» та «не зможу». Вирішується ця проблема за допомогою включення суб'єкта до предметно-практичної діяльності та спілкування (Petrovskyj, 1992).

Образ життєвої ситуації будується на основі сприйняття суб'єктом самої ситуації, її динамічною інтерпретацією, проявів суб'єктності учасників їх установок, особистісного смислу та усвідомлення значимості цієї ситуації. Саме тут важливо розглядати особистість у контексті суб'єктності в ситуаціях неспроможності до усвідомлених дій (Burlachuk, 1998). Торкаючись смислової, мотиваційної та операційної сфер, складна життєва ситуація може розглядатись в контексті життєвої кризи. Психологи під час професійного навчання стикаються з кризами, серед яких освоєння спеціальності, розчарування, готовність до професійної діяльності (Afanasyeva, 2012). Життєву кризу визначають як пік оновлення внутрішнього світу людини, при якому виникає зміна особистого сприйняття навколишнього середовища (Sohan, 1998). Беручи до уваги таке трактування, можна сказати, що складна життєва ситуація може набувати вигляду кризи, яка базується на внутрішніх суперечностях. Кризи класифікують на: внутрішнє протиріччя між очікуванням від життя та його знеціненням; конфлікт між старим та новим у вигляді боротьби моралі, сімейних стосунків, цінностей; невизначеність та амбівалентність бажань; суперечність між ідеальним та реальним життєвтіленням; протиріччя в моралі, між почуттями та обов'язками; конфлікти соціального і загальнолюдського характеру, які переходять до внутрішнього світу особистості. Ми вважаємо, що криза у своєму визначенні перегукується з конфліктною ситуацією і торкається внутрішнього світу особистості, отже її

треба включати до складних життєвих ситуацій. Саме в цьому випадку варто звертати увагу на особливості світосприйняття особистості.

Активізація проблем вибору між сімейним та професійним виміром та ствердження в одному з них можна представити в контексті складної життєвої ситуації (Harkova, 2011). Саме ствердження самосвідомості особистості проявляється в її постійній процесуальності та незакінченості. Цей аспект важливий для нашого дослідження, тому що особистість, яка постійно розвивається та шукає себе, може використовувати інструментальну функцію власної психіки, сутність якої полягає у використанні особистісних характеристик для подальшого розвитку та самовдосконалення. Це допоможе зрозуміти те, як практичні психологи вирішують актуальні для себе складні життєві ситуації.

Складна життєва ситуація може бути умовою прояву стресостійкості особистості. Остання являє собою готовність людини активізувати свої особистісні характеристики для подолання труднощів. У складних ситуаціях людина приймає рішення про їх активізацію за допомогою трьох складових: фізіологічної стійкості у вигляді типу нервової системи; психічної стійкості – професійної підготовленості та загального рівня якостей особистості; психологічної готовності як активно-дієвого стану. В такому контексті до структури стресостійкості можуть входити соціальні цінності, моральні установки, свідомість, які, у свою чергу, визначають характер людських стосунків (Dyachenko, 1985). Отже, людина, використовуючи свою пізнавальну активність, може впоратись із напруженням, яке з простої життєвої ситуації може зробити складну. І вже від особистості психолога буде залежати, як він буде ідентифікувати її за рівнем складності (легка чи складна). Саме тут необхідно зазначити, що внутрішньоособистісна активність породжує зовнішню діяльну активність. У цьому контексті в особистості формується творча активність із самобудови, спрямованої на постановку цілей, відкритого сприйняття і мислення, здатності до регуляції часу, трансценденції та рефлексії (Yanovska, 2006).

Долати складні життєві ситуації людина зможе за допомогою зміни особистісних характеристик та свого ставлення до них. Так вона може змінити своє ставлення до ситуації на нетривіальне. У складних ситуаціях особистість може позитивно тлумачити актуальну дійсність, в якій вона спроможна пережити різні неприємності й труднощі. Часто виникає складна ситуація, в якій людина усвідомлює свою сором'язливість. Для подолання складних ситуацій особа має спробувати роль, яка їй не притаманна. Саме в цій рольовій поведінці, особливо якщо роль характерна для самовпевнених особистостей, сором'язливість стає менш актуальною для суб'єкта. Такий механізм частіше використовується для подолання складних життєвих ситуацій за допомогою ідентифікації особистості суб'єкта з більш успішною людиною (Anczyferova, 2006).

Життєві ситуації класифікують на групи, які стосуються самого суб'єкта, та групи, які стосуються галузі об'єкта. Коли ситуація описується з точки зору суб'єкта, то до уваги беруться його суб'єктно-регульовальні

особливості, а саме взаємодія суб'єкта з ситуацією, його активність, спрямована на ситуацію, та повернення активності до суб'єкта у вигляді рефлексії. Цим особливостям можна дати характеристику з точки зору суб'єктності у вигляді як самоорганізації, самореалізації, саморозвитку, так і самокритики, цілепокладання, прийняття відповідальності та забезпечення успішності (Belan, 2011).

Отже, явище складної життєвої ситуації займає важливе місце у професійному мисленні практичних психологів і може розглядатись як особистісно актуальні умови оточення суб'єкта, що суб'єктивно сприймаються як важкі, конфліктні, кризові і які, у свою чергу, можуть характеризуватись стилем поведінки як реакцією на сформовані умови. Саме в контексті складної життєвої ситуації треба розглядати стиль поведінки особистості психолога, який може обирати вид захисту або опанування ситуацією.

У межах дослідження провели опитування серед практичних психологів на предмет того, з якими складними ситуаціями вони стикаються у своєму житті. В опитуванні взяли участь 151 особа, від яких ми отримали 204 приклади складних життєвих ситуацій. Інструкція була сформована так: «Вам пропонується описати ті життєві ситуації, в яких ви усвідомлювали або усвідомлюєте, що для успіху треба докласти зусиль. Також ви можете описати ті життєві ситуації в яких ви зазнали невдачі і зараз знаєте, чому так трапилось. Дякуємо за відвертість». Це дало нам змогу визначити, з якими життєвими ситуаціями зустрічаються практичні психологи, і об'єднати їх у групи «Здоров'я», «Фінанси», «Сім'я», «Саморозвиток» і «Захист».

Таблиця 1

Показник середніх значень за групами СЖС

	«Саморозвиток»	«Сім'я»	«Захист»	«Фінанси»	«Здоров'я»
Експерт 1	5	4	3	2	1
Експерт 2	4	2	1	3	5
Експерт 3	5	1	2	3	4
Експерт 4	4	5	2	3	1
Експерт 5	4	5	3	2	1
Експерт 6	4	5	2	3	1
Експерт 7	5	4	3	1	2
Експерт 8	4	5	2	3	1
Експерт 9	5	2	3	1	4
Експерт 10	3	5	4	3	2
Середнє значення за групою	4,3	3,8	2,5	2,4	2,2
Ранг ситуації	5	4	3	2	1

Наступним кроком було визначення рівня напруженості складної життєвої ситуації для психологів. Для цього нами було обрано 10 практичних психологів, які не брали участі в дослідженні (саме вони стали експертами). Їм було запропоновано оцінити за шкалою від 1 до 5 приклади яскраво виражених відповідно до груп ситуацій, де «1» – це незначна, а «5» – найскладніша. Після цього ми прорахували ступінь напруженості за допомогою середніх значень у кожній групі за результатами оцінки нашими експертами і кожній групі ситуацій присвоїли особистий ранг (див. табл. 1).

Для подальшого аналізу даних серед головної вибірки, яка склала 125 респондентів, ми використали такий метод порівняння груп, як Хі-Квадрат (див. табл. 2). Це дало змогу наочно побачити кількість складних життєвих ситуацій у групах із різним досвідом роботи. Для цього нами було сформовано групу «А» з досвідом до п'яти років роботи і групу «В» з досвідом понад п'ять років.

Під час аналізу даних у групі «А» було виявлено вагомі показники за групами «Саморозвиток», «Сім'я» та «Фінанси». Найбільший показник спостерігається у (32,91% згадувань) випадках, пов'язаних зі складними життєвими ситуаціями саморозвитку. Це можна пояснити відсутністю професійних навичок роботи з людьми та з власною особистістю. Наступний не менш вагомий показник – складні життєві ситуації в сімейній сфері. Тут спостерігаються (26,58% згадувань) випадки, коли практичні психологи не можуть встановити свою особисту сімейну ситуацію. Це може бути пов'язано з іншими показниками, зокрема наявністю проблем саморозвитку у фінансовій сфері.

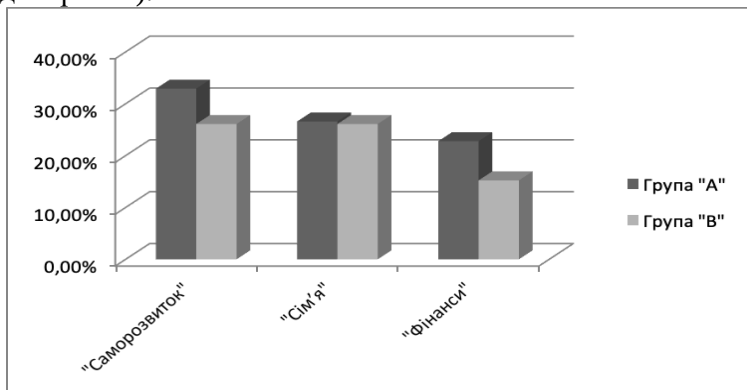
Таблиця 2

Показник важливості типу СЖС по групах за критерієм Хі-квадрат

	Стаж роботи	"Саморозвиток"	"Сім'я"	"Захист"	"Фінанси"	"Здоров'я"	Кіль-ть
	Група "А"	26 осіб 68,42%*	21 осіб 63,64%*	7 осіб 53,85%	18 осіб 72,00%*	7 осіб 43,75%	79
Відсоток між групами							
Відсоток всередині групи		32,91%*	26,58%*	8,86%	22,78%*	8,86%	
Загальний відсоток		20,80%*	16,80%*	5,60%	14,40%*	5,60%	63,20%
	Група "В"	12 осіб 31,58%*	12 осіб 36,36%*	6 осіб 46,15%	7 осіб 28,00%	9 осіб 56,25%	46
Відсоток між групами							
Відсоток всередині групи		26,09%*	26,09%*	13,04%	15,22%	19,57%	
Загальний відсоток		9,60%*	9,60%*	4,80%	5,60%	7,20%	36,80%
	Кіль-ть	38 осіб	33 осіб	13 осіб	25 осіб	16 осіб	125
Загальний відсоток		30,40%	26,40%	10,40%	20,00%	12,80%	

Саме тут треба вказати на наступний вагомий показник труднощів у фінансовій сфері (22,78% згадувань). Він може бути обгрунтований з точки

зору відсутності змоги заробляти на життя за допомогою своїх професійних навичок. Такий висновок можна підкріпити порівнянням цього показника з показником групи «В» (15,22% згадувань), в якій він не виражений як вагомий (див. рис. 1).

Рис. 1. Вагомі показники складних життєвих ситуацій серед груп з різним рівнем досвіду

У групі «В» за наявності досвіду понад п'ять років вагомим залишається показник складних життєвих ситуацій, пов'язаних із саморозвитком (26,09% згадувань). Наявність акценту психологів на труднощах саморозвитку може відображати їх бажання постійно розвиватися, тим самим не зупиняючись на своєму особистісному розвитку. Другий вагомий показник пов'язаний із сімейними труднощами (26,09% згадувань), який, на нашу думку, зображує заїжджену акцентуацію на професійному та фінансовому полі вирішення проблем.

Висновки. В дослідженні ми визначаємо складну життєву ситуацію як ту, в якій вмикається рефлексивний процес сприймання практичним психологом суб'єктивних та об'єктивних умов особистої актуальної дійсності, стилів опанування та механізмів захисту з подальшим прийняттям рішення, яке приводить до усвідомлення особистісної відповідальності в контексті подальшої творчої активності під час самовдосконалення. Якщо говорити про питання важкої життєвої ситуації, то варто зазначити нашу позицію стосовно декількох моментів, а саме: поняття «складна життєва ситуація» більш широке, ніж «важка життєва ситуація», тому що остання зорієнтована на важкість використання інструментів для її вирішення. На відміну від неї, вирішення «складної життєвої ситуації» зорієнтоване на зміну елементів особистого світосприйняття. Також нами було розглянуто та виділено групи складних життєвих ситуацій, за якими можна проводити подальші детальні дослідження професійного мислення та прийняття рішень.

Перспективи подальших досліджень. Отримані дані дадуть змогу більш коректно об'єднати респондентів у групи для детального аналізу. Також ці дані будуть використані в розробці відеоанкети, яка, у свою чергу, буде призначена для більш докладного дослідження впливу професійного мислення практичних психологів у складних життєвих ситуаціях.

Бібліографічні посилання

- Anczyferova, L.Y. (2006), *Razvitye lychnosti y problemi gerontopsychologii*, «Ynstytut psyhologyy RAN», Moscow.
- Afanasyeva, T.O. (2012), Osoblyvosti doslidzhennya profesijnogo rozvytku majbutnogo psyhologa, *Teoriya i praktyka suchasnoyi psyxologiy*, Vol. 5, P. 60-62.
- Belan, E.A. (2011), “Zhyznennaya sytuaciya kak neobxodimoe uslovye realizatsyi aktivnosti lychnosti”, *Yaroslavskiy pedagogicheskij vestnyk*, No 2, T. II., P. 227-231.
- Burlachuk, L.F. and Korzhova, E.Yu. (1998), *Psyhologiya zhyznennykh situatsiy*, Ros. ped. Agentstvo, Moscow.
- Vaulyna, T.A. (2004), “Professionalnoe mishleniye psyhologa kak predmet psyhologicheskogo yssledovaniya”, *Metodologicheskiye problemy sovremennoj psyhologiy*, ylyuzyy y realnost, Yzd-vo TGU, Tomsk.
- Danylova, E.E. (1990), *Psyhologicheskij analiz trudnykh situatsiy y sposobov ovladeniya ymy u detej 9-11 let*: avtoref. dys. ... kand. psyh. nauk: 19.00.07, Moscow.
- Dyachenko, M.Y., Kandybovych, L.A. and Ponomarenko, V.A. (1985), *Gotovnost k deyatel'nosti v napryazhennykh situatsiyax. Psyhologicheskij aspekt*, Mynsk.
- Sohan, L.V. (1998), *Zhyttyevi kryzy osobystosti: metodychnyj posibnyk*, IZMN, Kyiv
- Lybyna, A.V. (2008), *Sovladayushhiy yntellekt: chelovek v slozhnoj zhyznennoj situatsiy*, Eksmo, Moscow.
- Morosanova, V.Y. (1995), Yndyvidualnyj styl samoregulyatsiy v proyvolnoj aktivnosti cheloveka, *Psyhologicheskij zhurnal*, No 4, P. 26-35.
- Panyuk, V., Tytarenko, T. Chepelyeva, N. ta in (1999), *Osnovy praktychnoy psyhologiyi*, Lybid, Kyiv.
- Parfenova, N.B. (2009), “Yssledovanye otnosheniya uchashhejsya molodezhy k trudnym zhyznennym sytuatsiyam”, *Vestnyk Pskovskogo gosudarstvennogo unyversyteta. Seryya: Sotsialno-gumanytarne y psyhologo-pedagogicheskiye nauky*, No 3, P. 142-146.
- Petrovskiy, V.A. (1992), *Psyhologiya neadaptivnoj aktivnosti*, «Gorbunok», Moscow.
- Syvograkova, Z.A. (2010), *Psyhologichni osoblyvosti podolannya studentamy skladnykh zhyttyevykh situatsiy*: avtoref. dys. ... kand. psyh. nauk: 19.00.07, Kyiv.
- Sele, G. (1982), *Stress bez dystressa*, Progress, Moscow.
- Stacenko, T.M. (2012), “Osoblyvosti skladnoyi zhyttyevoyi situatsiyi v doroslomu vici”, *Teoretychni i prykladni problemy psyhologiyi*, No 2 (28), P. 292-299.
- Harkova, T.P. (2011), *Obraz Ya y strategiy povedeniya lychnosti v trudnykh zhyznennykh situatsiyah*: avtoref. dys. ... kand. psyh. nauk: 19.00.01, Krasnodar.
- Yanovska, L.V. (2006), *Dynamika zdatsnosti do zhyttyetvorchosti osobystosti u doroslomu vici*: avtoref. dys. kand. psyh. nauk: 19.00.07, Odessa.

УДК159.95:64.06-049.32

S. Motsna, O. Bayer

*Oles Honchar Dnipro National University
motsnaja@i.ua, bayer.oxana@gmail.com*

PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF REPRESENTATIVES OF “PERSON – TECHNICS” GROUP OF PROFESSIONS AS A FACTOR OF JOB SATISFACTION AND EFFICACY

Анотація. Проаналізовано, теоретично обґрунтовано та емпірично перевірено зв'язок індивідуально-психологічних характеристик представників групи професій «людина-техніка» та їх ефективністю і задоволеністю роботою на прикладі слюсарів з ремонту та експлуатації газового устаткування. На вибірці, що складалась із